

Н. М. Білас

АРХЕОЛОГІЧНА ОСВІТА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ЗДОБУТКИ МИНУЛОГО, ЗАВДАННЯ СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто процес викладання на теологічному та, у різний час, на філософському, гуманітарному та історичному факультетах Львівського університету курсів з таких напрямків археологічної науки як біблійна, християнська, класична, праісторична та слов'янська археологія.

Ключові слова: археологія, освіта, Львівський університет.

Львівський університет по праву вважається найдавнішим університетом на українських землях та одним з найбільш поважних вищих навчальних закладів у Східній Європі. Не менш славними є і досягнення львівської університетської археологічної школи.

Важливим фактом, який засвідчує розвиток археологічної науки у Львівському університеті, стало подання філософським факультетом у 1826 р. доповідної записки Галицькому крайовому губернаторству про потребу викладання археології [Білас, 2005, с. 49]. Однак першим у Львівському університеті археологію (біблійну) почав викладати з 1836 р. ксьондз Я. Кухарський — професор кафедри Біблії Старого Заповіту та східних мов теологічного факультету (1836—1857). Його наступники на посаді завідувачів кафедри Л. Солецький (1857—1866) та К. Сарніцький (1866—1902 рр.¹) також читали для слухачів першого року теологічного факультету цей курс. У 1890-х рр. на факультеті працювали ще два спеціалісти, які поряд з К. Сарніцьким володіли археологічними знаннями — Ю. Більчевський (1891—1900) та

Є. Скроховський (1891—1896). Таким чином, саме вченим-теологам слід віддати належне у становленні археологічної науки у стінах університету, оскільки вони першими почали читати цю дисципліну, щоправда лише в рамках курсу біблійної (християнської) археології [Білас, 2007, с. 80—83].

Поява в другій половині XIX ст. дієвих особистостей, зацікавлених у розвитку археологічної науки у стінах університету, а також зміна державної політики в галузі охорони та дослідження пам'яток минулого, привели до позитивного вирішення питання початку археологічних студій також на філософському факультеті. Однак ще задовго до відкриття окремої кафедри археології відомості з цього предмету викладалися деякими професорами в рамках тих курсів, які вони читали. З цього приводу згадаємо передусім І. Шараневича — професора кафедри австрійської історії (1871—1899) та М. Грушевського — професора кафедри загальної історії зі спеціальним оглядом історії Східної Європи (1894—1916), дослідження яких дали цілеспрямований поштовх археологічним студіям в Західній Україні і виробленню модерної археологічної методології. Також добровільно і понад свої обов'язки протягом багатьох років заняття з класичної археології проводив професор Л. Цвіклінський, директор кабінету класичної археології [Білас, 2002, с. 80—83; Білас, 2005, с. 49—60]. Лише у 1903 р. посаду приват-доцента класичної археології обійняв К. Гадачек (1873—1914), затверджений у 1905 р. надзвичайним професором кафедри класичної археології та праісторії Львівського університету (з 1909 р. — звичайний професор, керував археологічним семінаром). Оскільки кафедра тоді ототожнювалася з професором, який вів самостійний курс, то саме 1905 р. можна по праву

1. Курс біблійної археології починає читати лише з літнього півріччя 1884/85 навч. р.

вважати за рік завершення процесу становлення археологічної освіти в університеті [Білас, 2005, с. 60—64].

К. Гадачек читав такі курси: «Пояснення окремих римських саркофагів», «Грецька скульптура в IV ст. до н. е.», «Пояснення опису Афін Павсанія», «Єгипетське мистецтво», «Культура Греції перед Гомером», «Рельєфи римських саркофагів», «Вибрані стародавні скульптури», «Грецька архітектура», «Вибрані грецькі вази», «Фідій і його школа», «Огляд археологічних досліджень на території колишньої Польщі», «Доба металу в праісторії Польщі». Співвідношення годин класичної і праісторичної археології становило 9:1. [Козловський, 2006, с. 94—95].

Нова сторінка в історію розвитку археології в університеті була вписана у міжвоєнний період, коли археологічні дослідження були предметом діяльності двох кафедр — кафедри археології та історії матеріальної культури (частіше використовувалась назва — кафедра класичної археології) та доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (вживалась ще назва кафедра праісторії). Доісторична археологія разом з історією первісного суспільства та антропологією вивчалися як суміжні галузі антропологічних знань, оскільки були пов'язані предметними взаємозв'язками¹. Натомість класична археологія — єдиний навчально-науковий підрозділ окремої однойменної спеціалізації — була віднесена до ряду таких наукових дисциплін, як класична філологія, історія стародавнього світу, історія античного мистецтва.

У 1916—1939 рр. завідувачем кафедри класичної археології був відомий знавець античного мистецтва професор Е. Булянда (1882—1954). За штатним розкладом на кафедрі мали працювати один звичайний професор, два старші асистенти, один препаратор-лаборант. У звіті про діяльність кафедри класичної археології, складеному 22 червня 1939 р., подано такий її особовий склад: керівник — Е. Булянда, ад'юнкт доктор І. Старчук (у 1930—1935 рр. асистент), старший асистент доцент К. Маєвський (з 1930 р. асистент, з 1935 р. ад'юнкт), заступник асистента К. Євгеніум, старший музейний іздовий А. Козловський. У попередні роки співробітниками кафедри були К. Міхаловський (асистент у 1924—1933 рр.), Є. Кульчицький (асистент у 1922—1934 рр.), Р. Петеленз-Лукаевич (старший асистент-волонтер у 1930—1931 рр.), Я. Орушувна (демонстратор археологічного семінару у 1920 р., асистент у 1921—1928 рр.) та інші.

Кафедра займала чотири приміщення загальною площею 175 м² в будинку по вул. св. Миколая (тепер — вул. М. Грушевського, 4). Перше приміщення — кімната професора і зал засідань

семінару; друге — кімната асистента і збірка діапозитивів, негативів, місце зберігання знахідок; третє — бібліотечний зал та майстерня на 26 місць і зал засідань учасників просемінарських занять; четверте — кімната асистента разом із збіркою фотографій, гіпсових відбитків (відливів), таблиць. Щорічний бюджет кафедри приблизно становив 5 тис. злотих. Найбільшим фінансовим надходженням була одноразова дотація на суму 50 тис. злотих, отримана в 1938 р. для закупівлі часописів та літератури. При кафедрі існувала фотолaboratorія. Персонал кафедри займався вивченням та викладанням історії матеріальної та духовної культури середземноморських цивілізацій епохи еллінізму, особлива увага приділялася поглибленому вивченню античного мистецтва [Білас, 2005, с. 64—67]. Е. Булянда керував роботою археологічних занять та семінару і читав такі курси: «З історії грецької релігії», «Нарис праісторії Європи», «Живопис помпейський» (1919/20 навч. р.), «Грецька скульптура IV ст.», «Стародавній театр» (1920/21 навч. р.), «Нарис історії римського мистецтва», «Археологія класична», «Грецька традиція у світлі стародавнього мистецтва», «Полігнот» (1921/22 навч. р.), «Історія грецької скульптури», «Археологічні дослідження у XVIII—XIX ст.» (1922/23 навч. р.), «Грецька архітектура», «Грецька скульптура IV ст.», «Історія і топографія Афін», «Грецька скульптура III ст.» (1923/24 навч. р.), «Історія стародавнього малярства», «Вибрані уривки з грецької і латинської техніки» (1924/25 навч. р.), «Стародавній театр», «Апеллес, життя і твори», «Мистецька критика в стародавньому світі» (1925/26 навч. р.), «Історія грецької скульптури (частина 1)» (1926/27 навч. р.), «Грецька скульптура V ст.» (1927/29 навч. рр.), «Історія грецької скульптури IV ст.» (1929/30 навч. р.), «Вступ до класичної археології», «Римський і грецький портрети» (1930/31 навч. р.), «Історія римського мистецтва», «Нарис латинського епіграфіки» (1931/32 навч. р.), «Атика і Афіни», «Основні проблеми латинської епіграфіки» (1932/33 навч. р.), «Історія і культура етрусків», «Вибрані уривки латинського епіграфіки» (1933/34 навч. р.), (1934/35 навч. р.), «Егейська культура», «Нарис римської епіграфіки» (1934/35 навч. р.), «Грецька скульптура», «Вибрані уривки латинської епіграфіки» (1935/39 навч. рр.).

Кафедра праісторії була заснована у 1921 р. Її очолював відомий археолог, політичний та громадський діяч професор Л. Козловський (1892—1944). На кафедрі впродовж 1921—1939 рр. працювали: К. Стояновський (асистент у 1922—1926 рр.), Я. Брик (асистент у 1926—1932 рр.), М. Смішко (асистент з 1932 р., ад'юнкт з 1937 р.), Т. Сулімірський (1931—1935 рр. — приватдоцент, 1935—1937 рр. — ад'юнкт), В. Ягелло (1937—1938 рр. — молодший асистент), К. Журовський (1938—1939 рр. — молодший асистент). Окрім цього, у зв'язку з політичною діяльністю професора Л. Козловського, керівництво

1. Викладачі кафедри праісторії також читали лекції студентам, які спеціалізувалися на «слов'янознавстві».

кафедрою та інститутом доісторичної археології з 5 грудня 1930 р. здійснював професор кафедри етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель А. Фішер. У 1931/32 навч. р. рада гуманітарного факультету керівництво кафедрою праісторії (в якості заступника професора) довірила доценту Т. Сулімірському, а з 1932/33 навч. р. він же очолив й інститут доісторичної археології та праісторичний семінар. Л. Козловський повернувся до керівництва кафедрою та інститутом 1 липня 1935 р.

Спочатку кафедра праісторії знаходилася в старому корпусі університету по вул. св. Миколая, 4 (у приміщеннях кафедри класичної археології?), потім — в одній з кімнат Музею Дідушицьких, а в другій половині 1920-х рр. — в будівлі по вул. Т. Костюшка, 9. У 1930-х рр. кафедри праісторії та класичної археології знаходилися на другому поверсі головного корпусу університету по вул. Маршалківській (тепер — вул. Університетська), 1 [Білас, 2010, с. 329—333].

Л. Козловський керував роботою праісторичного семінару і читав такі лекції: «Найдавніші осілі люди на польських землях», «Огляд доісторичних пам'яток Східної Малополющі» (1921/22 навч. р.), «Епоха бронзи і раннього заліза в Польщі», «Вступні відомості з праісторії», «Музейництво і польові дослідження з праісторії» (1922/23 навч. р.), «Кам'яна доба в Європі», «Лужицька культура в Польщі» (1923/24 навч. р.), «Проблема походження слов'ян у світлі праісторії», «Типологічний аналіз кераміки» (1924/26 навч. рр.), «Найдавніші культури в Європі», «Вступні відомості з праісторії» (1926/27 навч. р.), «Молодша кам'яна доба в Польщі (неоліт)», «Аналіз доісторичної кераміки» (1927/28 навч. р.), «Доісторичні пам'ятки Східної Малополющі», «Бронзова доба в Європі» (1928/29 навч. р.), «Походження індоєвропейців і проблема походження слов'ян у світлі праісторії» (1929/30 навч. р.), «Проблеми походження слов'ян у світлі археологічних досліджень» (1930/31 навч. р.), «Польські землі на рубежі н. е.», «Кургани на території південно-східної Польщі» (1935/36 навч. р.), «Кам'яна доба в Польщі», «Вступні відомості з праісторії разом із заняттями» (1936/37 навч. р.), «Нарис праісторії Східної Малополющі», «Вступні відомості з праісторії» (1937/38 навч. р.), «Початки мистецтва», «Походження слов'ян у світлі археологічних досліджень», «Вступні відомості з праісторії» (1938/39 навч. р.). Т. Сулімірським були прочитані наступні курси: «Епоха бронзи і раннього заліза в Польщі», «Передісторичні пам'ятки Східної Малополющі» (1931/32 навч. р.), «Польські землі у I тис. до Р. Х. на тлі європейської історії», «Вступні відомості з праісторії» (1932/33 навч. р.), «Епоха бронзи і раннього заліза в Європі», «Початкові відомості про праісторію» (1933/34 навч. р.), «Польські землі на рубежі н. е.», «До питання духовної культури в доісторичні часи», «Вступні відомості з праісторії» (1934/35 навч. р.), «Скіфська проблематика на польських землях»

(1935/36 навч. р.), «Питання бронзової доби на території Східної Малополющі» (1936/37 навч. р.) [Білас, 2009, с. 218—224].

На теологічному факультеті упродовж міжвоєнного 20-річчя археологічною проблематикою у певному обсязі займалися кафедри історії церковного мистецтва із спеціальним оглядом християнської археології, біблійних наук Нового Завіту, біблійних наук Старого Завіту та інститут християнської археології та історії церковного мистецтва (викладали професори В. Жила, Е. Булянда, П. Стах, А. Клявек, доцент Ю. Попліха та лектор монах Ф. Атаназій-Урбан) [Білас, 2007, с. 83—86].

На початку Другої світової війни західноукраїнські землі були зайняті радянськими військами. Нова влада особливого значення надавала організації у Львові українського університету, який було створено на базі Університету Яна Казимира у Львові. Вже з початку 1940 р. університет почав працювати на підставі статуту і програм, властивих радянським вузам. У 1939/40 і 1940/41 навч. рр. на гуманітарному, а з 1940 р. — історичному факультеті діяли кафедри історії матеріальної культури та археології (завідувач Я. Пастернак) та стародавньої історії (завідувач К. Маєвський). Попри усі перешкоди (матеріальні, політичні), археологія в університеті в перші роки радянської влади розвивалася досить активно, з огляду на закладений у міжвоєнне двадцятиріччя міцний фундамент. Проводилися і польові дослідження: у 1940—1941 рр. студенти історичного факультету проходять археологічну практику в Крилосі (керівник Я. Пастернак) [Романюк, 2005, с. 172].

На 1941 р. кафедра археології залишалася в будинку по вул. Університетській, 1 і займала вісім кімнат загальною площею 254,73 м². На кафедрі було 20 робочих місць для студентів та п'ять — для наукових працівників; лабораторія, в якій могла працювати група студентів чисельністю 25—30 чоловік (таких груп у 1941 р. було шість); бібліотека (3,5 тис. книг). Персонал кафедри — завідувач проф. Я. Пастернак (1892—1969), доценти М. Смішко та І. Старчук, старший лаборант В. Тисс та старший препарат М. Клапчук. Можемо припустити, що вісім приміщень кафедри археології у 1941 р. — це колишні приміщення (та матеріально-технічна база) двох кафедр: праісторії та класичної археології [Білас, 2010, с. 334].

Я. Пастернак гідно презентував кафедру у 1940 р. на Всесоюзному конгресі дослідників неоліту і бронзової доби у Києві та сесії АН УРСР, яка проходила в Львівському університеті, а в 1941 р. — на Всесоюзному конгресі в Ленінграді, а пізніше — в Москві [Петегірич, Павлів, Філіпчук, 1993, с. 9; Романюк, 2005, с. 172—173].

Великої шкоди університету завдала німецька окупація Львова: вже 30 червня 1941 р. навчання було перерване. Після звільнення 30 липня 1944 р. довелося фактично починати

все з початку, адже наукове обладнання, бібліотечні збірки, меблі та інше майно було знищено, цінності та лабораторні зразки, інкунабули та інші стародруки, давні рукописні пам'ятки пограбовано. Попри це, вже у 1944 р. на історичному факультеті була створена кафедра історії стародавнього світу і археології, яку очолив І. Вейцківський (1900—1977). Її працівники забезпечували читання курсів з історії первісного суспільства, методики археологічних досліджень, основ археології, історії стародавнього світу, спеціальних курсів «Південно-Східна Європа в III—II тис. до н.е.» (М. Смішко), «Археологія Греції та Риму» (І. Старчук), «Повстання рабів в Італії і Сицилії в II—I ст. до н.е.» (І. Вейцківський), «Скіфи» (І. Старчук) [Бандровський, 2000, с. 17]. Значна увага приділялась також польовим археологічним дослідженням, зокрема розкопками давньоруського літописного городища Пліснеськ у 1946—1949 рр. керував І. Старчук.

У 1949 р. кафедра історії стародавнього світу та археології була об'єднана з кафедрою історії середніх віків (створена в 1945 р., керівник Д. Похилевич) в одну кафедру — історії стародавнього світу і середніх віків (1949—1994). Завідувачем був обраний І. Вейцківський, який очолював її до 1970 р. (у 1971—1977 рр. — професор кафедри). Однак загалом археологічна наука в університеті занепадає: в 1950 р. помирає І. Старчук, а в 1954 р. кафедру залишає М. Смішко. Так в університеті не залишилося жодного професійного археолога-практика, хоча у 1954—1955 р. тут викладачем основ археології працював (за сумісництвом) І. Свешніков [Генега, 2000, с. 151]. Ще раз в штаті кафедри історії стародавнього світу і середніх віків І. Свешніков фігурує в 1961—1963 рр. [Ситник, 2005, с. 23].

Викладачі кафедри читали спецкурси «Джерела до історії стародавньої Греції і стародавнього Риму», «Зовнішня політика Риму в III ст. до н.е.» (І. Вейцківський), «Абсолютна монархія в Західній Європі» (А. Лозинський), «Середньовічне помістя» (Д. Похилевич), семінар «Середньовічне місто» (Ю. Гроссман), «Історіографія історії середніх віків» (у різний час читали Д. Похилевич, Ю. Гроссман, З. Калініна) та ін., а також курси з допоміжних і спеціальних дисциплін (епіграфіка, палеографія, сфрагістика, нумізматики, хронологія, архівознавство, історична географія та ін.); керували роботою студентських наукових гуртків з питань історії стародавнього світу, історії середніх віків, археології [Бандровський, 2000, с. 18].

З 1949 р. при кафедрі діяв музей сфрагістики, геральдики і нумізматики, через десять років реорганізований у музей допоміжних історичних дисциплін історичного факультету (директор І. Шпитковський). У 1967 р. на його базі створено археологічний музей (директори: В. Зварич (1967—1972), Р. Чайка (1972—2005), Т. Милян (2005—2006), Я. Погоральський) [Encyclopedia, 2011, с. 152—153].

У 1963—1967 рр. у підпорядкуванні університету перебував Інститут суспільних наук АН УРСР, співробітники відділу археології якого на чолі з О. Чернишем керували археологічною практикою студентів історичного факультету, читали спецкурси (І. Свешніков), брали активну участь у створенні археологічного музею (Л. Крушельницька, І. Свешніков), зокрема передали матеріали зі своїх розкопок [Ситник, 2005, с. 24—25].

У 1970-ті рр. на кафедрі відбулися деякі кадрові зміни. У 1971 р. її очолив Ю. Гроссман (1919—2003). У 1970 р. на кафедрі почав працювати к. іст. н. М. Пелешишин, який забезпечив читання лекційних курсів з основ археології, історії первісного суспільства, основ етнографії. Наукова проблематика кафедри була доповнена його археологічними дослідженнями (поселення стжижовської, лендельської, поморської та інших археологічних культур). В 1973 р. на кафедру прийшов к. іст. н. І. Лісовий, наукові інтереси якого були пов'язані з дослідженнями історії Херсонесу, проблем історіографії античності. Він підготував лекційний курс з історії Стародавньої Греції і Риму. Ще два нові працівники (В. Кривонос та Р. Шиян) займалися вивченням історії міст і торгівлі.

Наприкінці 1970-х — на початку 1980-х рр. на кафедрі гостро постала проблема підготовки кадрів (помер І. Вейцківський, вийшли на пенсію А. Лозинський, З. Калініна). У 1975/76 навч. р. перестала існувати спеціалізація зі стародавньої і середньовічної історії (останній випуск за цим профілем — 1981 р.), у 1978—1984 рр. існувала лише спеціалізація з археології. Для студентів читались такі спецкурси: «Методика археологічних досліджень» (доцент М. Пелешишин), «Археологічні дослідження Стародавнього Сходу» (професор Ю. Гроссман), «Археологічні дослідження Стародавньої Греції та Риму» (доцент І. Лісовий) [Бандровський, 2005, с. 118—119]. У кінці 1980-х рр. були запроваджені такі спецкурси: «Етнокультурні зв'язки населення України в період переходу від первісної епохи до цивілізації» (професор М. Пелешишин), «Криза Римської імперії і формування ранньофеодальних держав в Центральній та Західній Європі» (асистент О. Бандровський), «Європейська торгівля зі Сходом в епоху пізнього середньовіччя» (доцент В. Кривонос), «Гуманізм і Відродження в Західній Європі» (доцент Р. Шиян) [Бандровський, 2000, с. 21—22]. У 1980-ті рр. викладачами та аспірантами кафедри було підготовлено і захищено одну докторську (М. Пелешишин) і шість кандидатських дисертацій (А. Козій, В. Кривонос, Р. Шиян, О. Бандровський, Р. Шуст, А. Кос). При кафедрі розпочала діяльність аспірантура по профілю археології та всесвітньої історії.

З самого початку існування історичного факультету¹ щорічно студенти проходили археологічну практику. Спочатку до керівництва нею залучались фахівці з відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР. З середини 1960-х рр. працівники історичного факультету розгорнули широкі розкопки на Північному Прикарпатті і Західній Волині. Так, В. Баран (у 1962—1967 рр. старший науковий співробітник відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР; у 1967—1969 рр. доцент кафедри історії УРСР) досліджував селища східнослов'янських племен VI—IX ст., а М. Пелешишин — пам'ятки доби енеоліту (культур лійчастого посуду, трипільської та інших). Після переходу у 1970 р. на кафедру, М. Пелешишин постійно керував археологічними загонами історичного факультету. Незмінними керівниками практики були Р. Чайка і В. Зварич (кафедра історії СРСР). З 1981 р. до цієї роботи було залучено О. Бандровського, наукова проблематика якого — археологічні дослідження пам'яток римського часу.

З 1986 р. основну увагу кафедри зосереджено на дослідженні пам'яток археології в зонах новобудов на території західних областей України. Перші госпдоговірні роботи проводились у 1986—1988 рр. на території Закарпаття (керівник теми — О. Бандровський). Після розширення тематики досліджень у 1985 р. у структурі університету була створена Науково-дослідна лабораторія історико-археологічних досліджень (завідувач В. Касюхнич). Майже всіма госпдоговірними темами керував М. Пелешишин [Рудий, 2005, с. 202—211].

У другій половині 1980-х рр. посилились наукові зв'язки Львівського університету у галузі археології, античності та середньовіччя з Московським, Кишинівським, Ужгородським та Чернівецьким університетами. Зокрема, було підписано договір про наукову співпрацю з Московським і Білоруським університетами, Інститутом археології Словацької АН. На кафедрі проводились наукові конференції (наприклад, I, II та III-тє читання пам'яті С. Лур'є), окремі спецкурси та лекції читали запрошені провідні науковці: В. Кузішкін, А. Брагіна, Ю. Бессмертний, К. Ревяко, Ю. Заборовський, Е. Балагурі, Я. Махнік, І. Климишин. Університет був організатором всеосяжної школи-семінару з вивчення етнокультурних та етносоціальних процесів першої половини I тис. н. е. у східнокарпатському та суміжних регіонах (1986). [Бандровський, 2005, с. 119].

На початку 1990-х рр. кафедра знову переживала процес зміни кадрів: у 1989 р. завідувачем став М. Пелешишин (1933—1999), кафедру залишили Ю. Гроссман (1990) та І. Лісовий (1991). Професор М. Пелешишин, асистенти В. Рудий² та Р. Берест³ сконцентрували свої зусилля на забезпеченні археологічної проблематики, а доценти В. Кривонос, Р. Шиян та А. Козій розробляли навчальну і наукову тематику середньовічної історії. Доцент О. Бандровський забезпечував викладання стародавньої історії, а доцент І. Глічов вів предмети, пов'язані з методикою викладання історії в середній школі. У 1996 р. він вийшов на пенсію, а на кафедрі розпочав діяльність Я. Онищук. У липні 1999 р. помер М. Пелешишин. У 2001 р. кафедру очолила Р. Шиян (з 1999 року — в. о. зав. кафедри).

У 1994 р. кафедра історії стародавнього світу та середніх віків була перейменована на кафедру археології, античності та середньовіччя. Це було пов'язано з необхідністю забезпечити належний рівень підготовки спеціалістів у галузі археології. На кафедрі починають діяти спеціалізації «Археологія та стародавня історія», «Середньовічна історія». В 1996 р. були затверджені спеціальності «Археологія України» та «Історичне краєзнавство», а в межах спеціальності «Всесвітня історія» залишилась одна спеціалізація з античної та середньовічної історії. З посиленням уваги до підготовки спеціалістів-археологів, у 1997 р. Археологічний музей підпорядковано кафедрі, виділене приміщення для навчальної археологічної лабораторії. З 1996 р. почав виходити щорічний науковий збірник «Археологічні дослідження Львівського університету», присвячений актуальним проблемам археології та давньої історії, підсумкам регіональних археологічних досліджень і розкопок окремих пам'яток, історії археологічної науки.

У 1998 р. спеціальність «Археологія» була закрита і підготовка спеціалістів знову ведеться зі спеціалізацій «Археологія України» та «Античність і середньовіччя». З 2002 р. кафедра стала ініціаторами відкриття нової спеціальності з археології. У 2002/03 навч. р. на ній навчалось 15 студентів. Для забезпечення навчального процесу в межах нової спеціальності залучені як спеціалісти кафедри (Я. Онищук, В. Рудий, Р. Берест), так і археологи-практики з Києва та Львова (професор Л. Мацкевий (1999—2000), професор Д. Козак (з 2001 р.), професор В. Баран (1999—2003), професор Л. Крушельницька (2001—2003), доцент М. Филипчук (з 1999).

1. І в міжвоєнний період студенти активно залучалися до проведення польових археологічних досліджень, мали практичні заняття з виїздом на місця розкопок.

2. У 1991—2001 рр. — асистент, 2001—2009 рр. — доцент кафедри.

3. У 1994—1999 рр. — асистент, 1999—2009 рр. — доцент кафедри.

Наукова проблематика кафедри в цей період зосереджена на таких напрямках: археологія України (В. Рудий, Р. Берест та Я. Онищук, М. Филипчук), антична історія, типологічні особливості стародавніх цивілізацій (О. Бандровський¹), середньовічна торгівля та аграрні відносини в добу пізнього середньовіччя (доценти В. Кривонос і Р. Шиян, асистенти Ю. Овсінський і М. Чорний). У 2000 р., для організації та проведення фундаментальних досліджень у галузі археології на теренах західних областей України, в університеті створено Інститут археології (директор М. Филипчук). Напрямки наукових досліджень його працівників — етногенез слов'ян і становлення державотворчих процесів в Українському Прикарпатті в другій половині I тис. н.е. Колектив інституту провів міжнародні археологічні конференції «Етногенез та рання історія слов'ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть» (2001) та «Нові технології в археології» (2002). З 2006 р. почав виходити науковий збірник «Вісник Інституту археології».

У 2004 р. відбулася наступна реорганізація кафедри, в результаті якої були створені: кафедра історії середніх віків та візантиністики та кафедра археології та історії стародавнього світу (в. о. завідувача — Я. Онищук). У 2005—2010 рр. кафедру очолював О. Ситник. У 2005 р., з нагоди 100-річчя кафедри археології та історії стародавнього світу, була проведена міжнародна конференція. У 2010 р. назву кафедри знову змінено — археології та спеціальних галузей історичної науки. Її очолив професор Л. Зашкільняк.

Колектив кафедри зараз — це три професори (Л. Зашкільняк, Д. Козак, О. Ситник), чотири доценти (М. Филипчук, Я. Онищук, О. Бандровський, Н. Білас) та три асистенти (А. Баукова, Н. Стеблій, Я. Погоральський).

Кафедра забезпечує викладання нормативних курсів з культурної антропології, археології, історії стародавнього світу та історії античних цивілізацій; проведення археологічної практики; готує фахівців (спеціалістів та магістрів) зі спеціальності «археологія».

Структура спеціалізації кафедри: нормативні курси — «Видатні дослідники української археології» (Я. Погоральський), «Етногенез східних слов'ян за археологічними даними» (М. Филипчук), «Палеоліт України у контексті європейського континенту» (О. Ситник), «Етнокультурна історія України в першій половині I тис. н.е.» (М. Филипчук), «Археологічна наука у світі» (Н. Білас); дисципліни вільного вибору студентів — «Методика польових та камеральних досліджень» (Д. Козак), «Первісні

технології» (О. Ситник), «Актуальні проблеми української археології», «Актуальні проблеми європейської археології», «Біблійна і християнська археологія», «Археологічні фонди України», «Археологічна наука у Львівському університеті» (Н. Білас), «Античні впливи на матеріальну і духовну культуру населення України в першій половині I тис. до н.е. — першій половині I тис. н.е.», «Методика складання археологічного кадастру» (Н. Стеблій), «Антична археологія» (А. Баукова), «Провінційно-римські культурні впливи на території України», «Поховальний обряд населення ранньозалізного віку України» (Я. Онищук), «Етногенез східних слов'ян» (М. Филипчук).

При кафедрі діє аспірантура зі спеціальності «07.00.04 — Археологія»; за останні десятиліття захищено шість докторських і понад 20 кандидатських дисертацій з різних спеціальностей.

Отже, за останні два десятиріччя археологічна освіта у Львівському університеті зазнала значних перетворень: кілька реорганізацій кафедри і навіть її перенесення у нове (далеко не краще) приміщення, відкриття Інституту археології, започаткування двох профільних наукових видань («Археологічні дослідження Львівського університету» та «Вісник Інституту археології»), майже повне оновлення персонального складу викладачів, запровадження нових лекційних курсів тощо. Завдання майбутнього — щонайменше зберегти кращі традиції археологічної науки в університеті та докласти максимум зусиль, щоб найближчі десятиліття стали кращими часами львівської університетської археологічної школи.

Бандровський О. Вивчення історії стародавнього світу у Львівському університеті / О. Бандровський // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2005. — Вип. 8. — С. 115—121.

Бандровський О. Кафедра археології, античності та середньовіччя / О. Бандровський // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940—2000). Ювілейна книга / Упоряд. О. Вінниченко, О. Целуйко. — Львів, 2000. — С. 17—29.

Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (XIX—30-ті роки XX ст.) / Н. Білас // Археологічні дослідження Львівського університету. — Вип. 8. — Львів, 2005. — С. 46—114.

Білас Н. Викладання біблійної археології у Львівському університеті / Н. Білас // Вісник Інституту археології. — Вип. 2. — Львів, 2007. — С. 80—87.

Білас Н. І. І. Шараневич та його внесок у розвиток археологічної науки / Н. Білас // Археологія. — 2002. — №3. — С. 152—156.

Білас Н. Леон Козловський — професор кафедри доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (1921—1939) університету Яна Казимира у Львові / Н. Білас // Profesor Leon Kozłowski / Red. Stefan Karol Kozłowski, Oleksandr Sytnyk. — Lwów—Warszawa, 2010. — S. 328—367.

1. Підручник «Історія стародавнього світу» (1998), написаний О. Бандровським, визнано базовим для шостого класу загальноосвітніх шкіл України.

Білас Н. Організація навчального процесу на кафедрі праісторії Львівського університету у 1921—1939 рр. / Н. Білас // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2009. — Вип. 12. — С. 204—225.

Генега Р. Свешніков Ігор Кирилович / Р. Генега // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940—2000). Ювілейна книга / Упоряд. О. Вінниченко і О. Целуйко. — Львів, 2000. — С. 151.

Козловський С.-К. Володимир Антоневич і Кароль Гадачек / С.-К. Козловський // Археологічні дослідження Львівського університету. — 2006. — Вип. 9. — С. 89—96.

Петегирич В. Ярослав Пастернак і українська археологія / В. Петегирич, Д. Павлів, М. Филипчук // *Studia archaeologica*. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 5—11.

Романюк Т. Наукова діяльність Ярослава Пастернака у період Другої світової війни (1939—1944 рр.) / Т. Романюк // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2005. — Вип. 8. — С. 169—178.

Рудий В. Микола Пелешин — дослідник археологічних пам'яток Розточчя / В. Рудий // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2005. — Вип. 8. — С. 202—213.

Ситник О. Постаті археології Львівського університету у фокусі столітньої історії / О. Ситник // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2005. — Вип. 8. — С. 11—45.

Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т. 1: А—К. — Львів, 2011. — 716 с.

Н.Н. Би л а с

АРХЕОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
ВО ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ:
ДОСТИЖЕНИЯ ПРОШЛОГО,
ЗАДАНИЯ БУДУЩЕГО

Традиция преподавания археологии во Львовском университете, одном из старейших университетов страны, относится к первой половине XIX в., когда студентам теологического факультета читали курс библейской археологии. В дальнейшем свой вклад в

становление археологии на философском факультете внесли И. Шараневич, М. Грушевский, Л. Цвиклинский. Первую кафедру классической археологии и истории в университете возглавил К. Гадачек (1905—1914). Расцвет археологии в университете произошел в 1916—1939 гг., когда тут функционировали две кафедры археологии во главе с Э. Буляндой и Л. Козловским. В советское время университетская археологическая наука переживала как времена подъема (1940-ые, 1960-ые и 1980-ые гг.), так и упадка (1950-ые гг.). С утверждением украинской независимости в университете началось формирование новой генерации археологов. Базисом для их профессиональной подготовки должны стать не только традиции прошлого, но и усвоение новых методик и методологий, интердисциплинарность, активизация деятельности студентов в рамках научных семинаров, привлечение к преподаванию работников академических институтов.

N. B i l a s

THE ARCHAEOLOGICAL EDUCATION
IN LVIV UNIVERSITY.
PREVIOUS ACHIEVEMENTS AND
FUTURE OBJECTIVES

The tradition of archaeological studies in Lviv Universities extends to first half of the 19th century. At that time a course of the Biblical Archaeology was taught to the students of Theological Faculty. Professors of Philosophic Faculty I. Sharanevych, M. Grushevsky, L. Zviklinsky made a huge contribution into becoming of archaeological science. First department of the Classical Archaeology and Ancient History in University was headed by K. Hadacek in 1905—1914. Archaeological studies flourished in Lviv University in 1916—1939. There were already two archaeological departments headed by E. Burlianda and L. Kozlovsky. In Soviet period archaeological science survived. It thrived in 1940-ies, 1960-ies, 1980-ies but it was also largely suppressed in 1950-ies. New generation of archaeologists emerged with Ukraine Independence. Their source is formed on the basis of previous traditions and on the newest achievements as well. They implement new methods and methodology, support interdisciplinary studies, outline students activity, enroll academic scientists to the process of education.